

PROBLEMY FUNKCJONOWANIA I KSZTAŁTOWANIA WIEJSKICH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH WSI GMINY UŚCIMÓW NA POLESIU ZACHODNIM

Dawid Soszyński¹, Paulina Gadaj², Magdalena Kołodyńska³,
Katarzyna Muda, Agnieszka Szewczyk³

¹ Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

² „Urabistyka” Usługi Urbanistyczne Robert Jaworski

³ Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie

Streszczenie: Problematyka kształtowania przestrzeni publicznych, mimo iż stanowi przedmiot wielu opracowań, rzadko dotyczy bezpośrednio osiedli wiejskich. Tymczasem coraz częściej mówi się o potrzebie tworzenia i przekształcania miejsc wspólnych na wsi. Przestrzenie publiczne są jednocześnie polem konkretnych działań, m.in. w ramach programu „Odnowa Wsi”. Niniejsza praca jest próbą zarysowania tego problemu, a jednocześnie prezentacją sposobu postępowania zmierzającego do prawidłowego kształtowania przestrzeni publicznych na wsi. Temat zaprezentowano na przykładzie trzech wsi gminy Uścimów, położonej na Polesiu Zachodnim. Szczegółowym analizom poddano funkcjonowanie społeczne zidentyfikowanych przestrzeni publicznych, stan ich zagospodarowania oraz walory krajobrazowe. Analizy te posłużyły do wskazania kierunków rozwoju wybranych przestrzeni publicznych jako wytycznych do dokumentów planistycznych, w których zagadnienie to, podobnie jak w większości gmin wiejskich w Polsce, zostało praktycznie pominięte.

Słowa kluczowe: planowanie obszarów wiejskich, przestrzenie publiczne, Polesie Zachodnie.

WSTĘP

Zagadnienie właściwego kształtowania przestrzeni publicznych, tak często rozpatrywane w kontekście miast, rzadko bywa podejmowane w pracach dotyczących wsi. Tymczasem potrzeba dobrze zaprojektowanych miejsc wspólnych jest coraz częściej dostrzegana

Adres do korespondencji – Corresponding author: Dawid Soszyński, Zakład Ekologii
Krajobrazu i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, 20-262 Lublin,
ul. Dobrzańskiego 37, e-mail: seczuan@wp.pl

zarówno przez samorządy lokalne, jak i przez społeczności wiejskie, czego wyrazem mogą być działania m.in. w ramach programu „Odnowa Wsi”. Niestety w praktyce planowania przestrzennego na obszarach wiejskich zagadnienie to podejmowane jest niezwykle rzadko. W niniejszej pracy podjęto próbę zarysowania tego problemu poprzez analizę przestrzeni publicznych trzech wybranych wsi. Jednocześnie jest to prezentacja proponowanego przez autorów sposobu postępowania pozwalającego na określenie kierunków zagospodarowania wiejskich przestrzeni publicznych.

Przestrzeń publiczną autorzy rozumieją jako „fragment przestrzeni [...] przeznaczony na potrzeby realizacji bezpośrednich kontaktów pomiędzy uczestnikami życia społecznego oraz inne potrzeby społeczne korzystających z niego zbiorowości, pozostając jednocześnie fizycznie dostępny dla wszystkich zainteresowanych osób” [Lorens 2010]. Jako cechy dodatkowe potraktowano lokalizację najważniejszych obiektów o znaczeniu społecznym, usługowym, kulturalnym, obiektów-symboli [Wejhert 1974] czy też celowość kształtowania, zgodnego ze społecznymi zasadami i wartościami [Karta Przestrzeni Publicznej 2009]. Wynika to z faktu, iż wiele z opisywanych miejsc, mimo dużego znaczenia dla funkcjonowania społeczności wiejskiej, cech takich nie posiada. Z tego samego względu pominięto również ustawowy wymóg wskazania lokalizacji przestrzeni publicznej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy [Ustawa 2003], gdyż w całej gminie nie wskazano ani jednego takiego miejsca.

OBSZAR BADAŃ

Pracę zrealizowano w gminie Uścimów, będącej typową gminą rolniczą Polesia Zachodniego z lokalnie intensywnie rozwiniętą funkcją turystyczną. Do badań wybrano trzy wsie o podobnej liczbie mieszkańców, lecz różniące się znacznie funkcją i rangą w systemie osadniczym gminy. Pierwszą jest wieś Uścimów o randze ponadpodstawowej. Jest ona siedzibą gminy z rozbudowaną funkcją usługową i produkcyjną, a jednocześnie ważną funkcją administracyjną i sakralną. Drugą jest wieś Krasne o randze podstawowej. Wiodącą jest tu funkcja produkcyjna (rolnicza) i turystyczna. Trzecia wieś to Jedlanka Stara, będąca wsią o randze elementarnej. Jest ona złożona z dwóch części: tradycyjnej niewielkiej ulicówki z wiodącą funkcją produkcyjną (rolniczą) oraz części z zabudową wielorodzinną dawnego państwowego gospodarstwa rybackiego, gdzie obecnie niewiele osób pozostaje zatrudnionych w prywatnym gospodarstwie rybackim, zaś pozostali są w większości bezrobotni.

METODY

Przeprowadzone badania składały się z trzech zasadniczych etapów. Pierwszy z nich miał na celu identyfikację wszystkich typów przestrzeni publicznych funkcjonujących w poszczególnych wsiach, a także charakterystykę systemu przestrzeni publicznych w każdej wsi. W drugim etapie przeprowadzono szczegółową ocenę stanu zagospodarowania, analizę funkcjonowania społecznego oraz studia krajobrazowe poszczególnych miejsc.

Trzeci etap stanowi rodzaj podsumowania i zawiera charakterystykę problemów dotyczących przestrzeni publicznych w badanych wsiach, jak też wytyczne do prawidłowego kształtowania tych miejsc.

Identyfikację przestrzeni publicznych i charakterystykę ich funkcjonowania społecznego przeprowadzono głównie na podstawie rozbudowanych wywiadów swobodnych przeprowadzonych z mieszkańcami poszczególnych wsi, w tym z osobami kluczowymi w życiu społeczności wiejskiej. W każdej miejscowości przeprowadzono 4–5 wywiadów, z których każdy składał się z czterech zasadniczych części. Pierwsza dotyczyła życia społecznego wsi. Na drugą składał się szereg pytań pomagających rozmówcy wskazać wszystkie typy przestrzeni publicznych w jego miejscowości. Część trzecia dotyczyła szczegółowej oceny i charakterystyki zidentyfikowanych miejsc. W części czwartej rozmówcy przedstawiali własne propozycje dotyczące kształtowania nowych i zagospodarowania istniejących przestrzeni publicznych, a także wskazywali na potencjalne problemy związane z proponowanymi przekształceniami.

Charakterystykę systemu przestrzeni publicznych na wsi oraz ocenę ich stanu zagospodarowania przeprowadzono głównie na podstawie obserwacji i szczegółowego kartowania terenowego. Część danych pochodziła także z wywiadów.

Przy studiach krajobrazowych, zastosowano metodę J. Bogdanowskiego [2000], wykorzystując w niej również pewne elementy metody sektorowej analizy wnętrza krajobrazowych i panoram I. Niedźwiedzkiej-Filipiak [2005].

WYNIKI BADAŃ

Charakterystyka przestrzeni publicznych

W każdej z analizowanych miejscowości stwierdzono obecność rozbudowanych, choć słabo funkcjonujących systemów przestrzeni publicznych, na które składało się 9 miejsc w Starym Uścimowie, 7 w Krasnem i 6 w Jedlance Starej. Najważniejsze przestrzenie związane są przede wszystkim z usługami handlu. Są to zazwyczaj przypadkowo powstałe placówki, parkingi lub fragmenty chodników przed wiejskimi sklepami (fot. 1 i 2). Wszędzie są one miejscami ożywionych kontaktów pomiędzy mieszkańcami, nie stanowią jednak wyraźnej, świadomie ukształtowanej głównej przestrzeni wiejskiej. We wszystkich badanych miejscowościach znajdują się obiekty o funkcji kulturalno-rozrywkowej i edukacyjnej (remizy, biblioteka, szkoły), z założenia będące miejscami spotkań, choć nie funkcjonują one w pełni jako przestrzenie publiczne. Otoczenie tych obiektów nie sprzyja żadnym aktywnościom społecznym, a remizy są użytkowane sporadycznie. Istotną rolę w życiu społecznym wsi pełnią natomiast fragmenty ulic (fot. 3), wskazywane przez mieszkańców jako główne ośrodki życia towarzyskiego. W Jedlance Starej, której część stanowi dawne osiedle popegeerowskie, „tętniącą życiem” przestrzenią publiczną jest obszar pomiędzy blokami (fot. 4). W Uścimowie duże znaczenie ma również teren sportowy. W każdej miejscowości okresowo rolę przestrzeni publicznych pełnią obiekty sakralne. Nabożeństwa odbywają się tam codziennie (kościół w Starym Uścimowie) lub cotygodniowo (remiza w Jedlance Starej). Ważne, choć sporadyczne miejsca spotkań mieszkańców, związane z różnego typu nabożeństwami okolicznościowymi (majówki,

czerwcowe, święcenie pól, święcenie pokarmów), stanowią także kapliczki. Ze względu na specyfikę opisywanej gminy w każdej z analizowanych miejscowości znajdują się również przestrzenie rekreacyjne. Są to plaże położone nad jeziorami znajdującymi się w granicach wsi (fot. 5). Przestrzenie te są jednak zazwyczaj odizolowane od miejscowości i użytkowane głównie przez osoby przyjezdne. W opisywanych wsiach mamy więc do czynienia z rozbudowanym i zróżnicowanym systemem przestrzeni publicznych, które są jednak słabo zagospodarowane i silnie rozproszone.

Fot. 1. Centrum wsi Stary Uścimów (autor K. Muda)
Photo 1. Center of the village of Stary Uścimów (author K. Muda)

Fot. 2. Centrum wsi Krasne (autor P. Gadaj)
Photo 1. Center of the village of Krasne (author P. Gadaj)

Fot. 3. Droga przez wieś Jedlanka Stara (autor K. Muda)
Photo 3. Road across the village in Jedlanka Stara (author K. Muda)

Fot. 4. Przestrzeń między blokami w Jedlance Starej PGR (autor P. Gadaj)
Photo 4. Space between blocks of flats in the village of Jedlanka Stara PGR (author P. Gadaj)

Fot. 5. Plaża wiejska w Krasnem (autor K. Muda)
Photo 5. Village beach in Krasne (author K. Muda)

Ocena stanu zagospodarowania

Właściwe zagospodarowanie ma z pewnością kluczowe znaczenie dla funkcjonowania danej przestrzeni publicznej. Może ono tworzyć przestrzeń dla konkretnych aktywności i sprawiać, że miejsce będzie bezpieczne, czyste i funkcjonalne. Wydaje się, że dla mieszkańców analizowanych wsi bardzo duże znaczenie ma uporządkowanie przestrzeni, jak też obecność nowych elementów zagospodarowania. Zazwyczaj pozytywnie oceniają oni przede wszystkim nowe lub odnowione miejsca, w mniejszym stopniu zwracają uwagę na ich estetykę, lokalizację czy funkcjonalność. W tym kontekście za najlepiej zagospodarowane w badanych wsiach należy uznać miejsca sąsiadujące z prywatnymi usługami (sklepy, ośrodki turystyczne) oraz obiektami sakralnymi (kościół, kapliczki). Najbardziej zaniedbane są natomiast miejsca sąsiadujące z remizami, biblioteką oraz publiczne plaże.

W zagospodarowaniu przestrzeni publicznych badanych miejscowości zauważalny jest przede wszystkim brak placów i traktów pieszych. Obiekty publiczne i prywatne otaczają głównie parkingi – stanowiące centralny punkt wielu przestrzeni publicznych. W związku z tym brakuje również miejsc do siedzenia – jedynie niektórym prywatnym sklepom towarzyszą ogródki piwne, ale trudno traktować je jako przestrzeń o nieograniczonej dostępności.

Nawierzchnia analizowanych przestrzeni jest bardzo zróżnicowana, zarówno jeśli chodzi o typ nawierzchni (kostka brukowa, asfalt, nawierzchnia gruntowa czy trawiasta), jak i o stan jej utrzymania. Do charakterystycznych cech większości miejsc można zaliczyć brak spójnej koncepcji zagospodarowania. Dobrze ilustruje to teren między blokami w Jedlance Starej, gdzie każdy z lokatorów odpowiedzialny jest za niewielki fragment przestrzeni, w związku z czym ścieżki gruntowe przeplatają się z płytami betonowymi, a wykoszone trawniki stanowią mozaikę z bujną roślinnością zielną trawników nieskoszonych. Równie chaotycznie ukształtowana jest zieleń. Większość nasadzeń dokonywana jest spontanicznie przez właścicieli gruntów. Liczne są też samosiejki w miejscach zaniedbanych i nie użytkowanych.

Z pewnością dużym estetycznym problemem większości wiejskich przestrzeni jest brak koszy na śmieci lub też obecność kontenerów w centralnych, eksponowanych punktach.

Analiza funkcjonowania społecznego przestrzeni publicznych

Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów, życie społeczne mieszkańców opisywanych wsi ogranicza się do spotkań w wąskim gronie w prywatnych domach i ogródkach. Czas wolny wypełnia głównie telewizja i internet. Wszelkie aktywności poza domem realizowane są przede wszystkim poza terenem wsi – w pobliskich miastach czy większych wsiach. Istotne są tu szczególnie opinie starszych osób porównujących obecne, niezwykle ubogie życie społeczności wiejskiej z okresem sprzed kilkudziesięciu lat, kiedy wieś tętniła życiem.

We wszystkich badanych miejscowościach przestrzeniami najlepiej funkcjonującymi społecznie są – jak już wspomniano – fragmenty ulic i tereny otaczające sklepy, a w przypadku miejscowości gminnej również boisko sportowe. Okresowo duże znaczenie dla mieszkańców mają również obiekty sakralne, stanowiące często, oprócz aspektu czysto religijnego, najważniejsze miejsce spotkań lokalnej społeczności.

Znaczenie ulic wiejskich jako przestrzeni publicznej jest obecnie niewielkie w stosunku do sytuacji sprzed kilkunastu lat, kiedy zdecydowanie więcej było osób nie tylko spacerujących, ale również obserwujących. Ten typowy dla wsi polskiej obraz ludzi opartych o płot lub siedzących na ławeczkach pod płotem należy już w większości wsi do przeszłości. Zwyczaj ten na badanym terenie zachował się jedynie w jednej z kolonii wsi Krasne, gdzie zwarta zabudowa zlokalizowana jest z dala od głównych tras komunikacyjnych – przy drodze prowadzącej jedynie do tej części wsi. Potwierdza to duży wpływ ruchu samochodowego na społeczne funkcjonowanie wsi. Analogiczna sytuacja występuje na osiedlu popegeerowskim, gdzie niemal cały obszar stanowi strefę pieszą i jest na co dzień miejscem zabaw dzieci, uprawiania sportu, spotkań na ławeczkach wystawionych przez mieszkańców itp. Ludzi opartych o płot zastąpili tu mieszkańcy wyglądający przez okna i jest to z pewnością najlepszym dowodem na to, iż dany obszar stanowi „arenę wydarzeń” i pełni funkcję przestrzeni publicznej.

Ze społecznego punktu widzenia spośród wszystkich zidentyfikowanych miejsc naj słabiej funkcjonują tereny remiz wiejskich wraz z ich otoczeniem. Brak osób dobrze zarządzających tymi obiektami spowodował, że niemal przestały one pełnić rolę miejsc

spotkań. Podobna sytuacja dotyczy szkół, które poza swą wiodącą funkcją edukacyjną w badanych wsiach nie pełnią roli przestrzeni ważnej dla mieszkańców. Przykładem może być tu boisko szkolne w Krasnem (jedyne we wsi) zamykane na cały okres wakacyjny.

Jeśli chodzi o tereny rekreacyjne, w analizowanych wsiach zauważyć można pewną prawidłowość. Dobrze zagospodarowane ośrodki wypoczynkowe odwiedzane są przez mieszkańców wsi nielicznie. W zasadzie korzysta z nich jedynie młodzież. Natomiast plaże wiejskie, mimo iż dawniej bardzo popularne wśród mieszkańców, są obecnie zaniedbane i rzadko odwiedzane. Tereny wypoczynkowe funkcjonują więc niezależnie, w oderwaniu od wsi i jej mieszkańców, chociaż położone są w granicach wsi i w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy wiejskiej.

Krajobraz

Większość przestrzeni publicznych w analizowanych wsiach to jednocześnie wnętrza architektoniczno-krajobrazowe. Posiadają one z reguły wiele ścian subiektywnych. Ściany konkretne stanowi nieliczna zabudowa. Istotną rolę odgrywa zazwyczaj zwarta zieleń. Wnętrza znajdujące się w centralnych częściach wsi mają zwykle charakter wydłużony z dwoma otwarciami na dalsze części wsi. Trudno też wyznaczyć jednoznacznie granice poszczególnych wnętrz. Poza zwartą zabudową wsi dominują wnętrza z dalekimi otwarciami widokowymi. Przykładem tego może być boisko w Uścimowie czy przestrzeń między blokami w Jedlance, skąd rozpościerają się rozległe widoki na otaczające wieś tereny rolnicze. Ciekawe otwarcia widokowe z oczywistych względów cechują też tereny rekreacyjne (plaże), a nawet cmentarz w Uścimowie.

Zieleń, zabudowa, mała architektura i ogrodzenia często dzielą wnętrza na kilka części nie stanowiących spójnej całości kompozycyjnej. Wynika to z przypadkowości rozmieszczenia tych elementów i braku jakichkolwiek działań zmierzających do estetycznego uporządkowania przestrzeni publicznych. Dotyczy to zwłaszcza zieleni wiejskiej, kształtowanej samoczynnie lub w sposób bardzo chaotyczny. Na tym tle wyróżniają się wnętrza sakralne, gdzie jeden gospodarz lub grupa osób dba o zagospodarowanie terenu, nadając zieleni określoną formę. Cenne pod tym względem są również niektóre tereny rekreacyjne, gdzie zieleń rozwija się bez kontroli człowieka, tworząc efektowne, naturalne otoczenie przestrzeni publicznych. Miejsca otoczone przez tereny prywatne cechuje znacznie większa dbałość o roślinność, czego wyrazem są najczęściej regularne nasadzenia drzew i krzewów iglastych, wyraźnie odcinające się od tradycyjnej, lokalnej zieleni wiejskiej.

Większość przestrzeni publicznych nie posiada ciekawych dominant krajobrazowych. Wyjątkiem są tu znowu przestrzenie przy obiektach sakralnych. W innych przypadkach często mamy natomiast do czynienia z dominantą negatywną, taką jak stacja benzynowa czy kontener na śmieci. Liczba elementów destrukcyjnych w analizowanych wnętrzach krajobrazowych jest jednak o wiele większa. Niemal wszędzie bardzo agresywnym elementem dysharmonijnym w krajobrazie są reklamy. We wsiach rekreacyjnych spotyka się ponadto tymczasowe punkty gastronomiczne (przyczepy, namioty itp.). Negatywnie na krajobraz wpływają także bardzo różnorodne ogrodzenia, stare słupy, zniszczone elementy infrastruktury technicznej, kosze na śmieci, a nawet znaki drogowe – bywa, że nieczytelne i bezużyteczne.

Warto odnotować, że oprócz elementów zniszczonych i zaniedbanych, jednoznacznie negatywnie wpływających na walory krajobrazowe, w omawianych przestrzeniach pojawiają się licznie nowe lub odnowione obiekty o agresywnej kolorystyce, często bardzo zróżnicowanej w obrębie jednego wnętrza krajobrazowego. Niestety bywa, że są one pozytywnie odbierane przez mieszkańców – głównie ze względu na fakt, iż zdecydowanie odcinają się od starej i szarej rzeczywistości i są uważane za nowoczesne.

Główne problemy przestrzeni publicznych

Przedstawione powyżej analizy stanu zagospodarowania, funkcjonowania społecznego i walorów krajobrazowych badanych przestrzeni publicznych ukazują szereg problemów, które powodują, iż miejsca te są w stosunkowo niewielkim stopniu wykorzystywane i nisko oceniane przez mieszkańców. Ich obecne zagospodarowanie jest w zdecydowanej większości przypadków chaotyczne i przypadkowe. Dotyczy to rozmieszczenia poszczególnych przestrzeni, lokalizacji usług, a także wzajemnych powiązań tych elementów. Chaotyczne jest również zagospodarowanie samych przestrzeni publicznych, a zwłaszcza ukształtowanie zieleni wiejskiej, która – mimo iż powinna podkreślać znaczenie tych miejsc – często powoduje ich wizualne rozbicie, a zamiast maskować elementy destrukcyjne w krajobrazie, przysłania ciekawe obiekty i otwarcia widokowe.

Zasadniczym problemem przestrzeni publicznych wydaje się brak podstawowych elementów wyposażenia miejsc pełniących określone funkcje, takich jak ławki, zadaszenia, place zabaw, urządzenia sportowe itp. Problem ten jest zresztą najczęściej podnoszony przez samych mieszkańców. O słabym funkcjonowaniu przestrzeni publicznych decyduje również zdominowanie obszaru wsi przez ruch samochodowy i brak ułatwień dla ruchu pieszego. Chodzi tu zarówno o brak chodników wzdłuż większości ulic, jak i o zajęcie centralnych części wielu przestrzeni publicznych pod parkingi.

Uderzający jest brak rekreacyjnego zagospodarowania i użytkowania plaż w bezpośrednim otoczeniu zabudowy wiejskiej. Kontrastuje to z dobrze zagospodarowanymi ośrodkami rekreacyjnymi położonymi nieco dalej od zabudowy wiejskiej, lecz funkcjonującymi niezależnie od wsi. Można tu mówić w pewnym sensie o zawłaszczeniu przez turystów przestrzeni położonej w granicach wsi i należącej dawniej do jej mieszkańców. Sprzyja temu polityka właścicieli ośrodków wypoczynkowych, traktujących plaże położone w ich sąsiedztwie jak swój teren prywatny.

Innym przypadkiem zawłaszczania przestrzeni publicznej przez pewne grupy użytkowników są sklepy wraz z ich otoczeniem. Mimo iż są to miejsca uczęszczane przez większość mieszkańców, obecnie kojarzone są głównie ze „spotkaniową grupą alkoholową” [Sulima 2000]. Powoduje to sytuację, w której „porządni” mieszkańcy nie tylko nie zatrzymują się pod sklepem na dłuższe spotkania, ale również nie widzą potrzeby stworzenia w tych miejscach warunków do takich spotkań, gdyż przebywanie w nich mogłoby być źle odbierane przez lokalną społeczność.

Istotnym problemem przestrzeni publicznych na wsi jest ich estetyka. Chaos i zaniedbanie prowadzi zazwyczaj do powstania krajobrazu dysharmonijnego. Przede wszystkim miejsca te zazwyczaj nie tworzą wewnątrz spójnych krajobrazowo, lecz są nagromadzeniem elementów o całkowicie odmiennej stylistyce, gabarytach i stanie utrzymania. Dużą rolę

w „zaśmiecaniu” krajobrazu odgrywają reklamy, mała architektura, infrastruktura, a nawet nieodpowiednio kształtowana zieleń. Częstym zjawiskiem jest również agresywna i różnicowana kolorystyka obiektów. Mieszkańcy podkreślają natomiast przede wszystkim zaśmiecenie odpadami oraz zaniedbanie budynków i małej architektury.

WNIOSKI

Przeprowadzone analizy pozwoliły na sformułowanie wniosków dotyczących kształtowania przestrzeni publicznych w trzech opisywanych wsiach. Wydaje się, że w skali całych miejscowości we wszystkich przypadkach konieczne jest skupianie rozproszonych aktywności mieszkańców w celu stworzenia mniejszej liczby, lecz lepiej funkcjonujących przestrzeni publicznych. Jednym ze sposobów, szczególnie ważnym w przypadku małych miejscowości, jest ściślejsza integracja tych miejsc z podstawowymi usługami, zwłaszcza z obiektami handlowymi. Wyjątkiem są tu tereny rekreacyjne, których lokalizacja na obrzeżach miejscowości jest niepodważalna. W tym wypadku istotne byłoby silniejsze powiązanie tych obszarów z centrum wsi i miejscami częstych spotkań mieszkańców.

Konieczne wydaje się właściwe zagospodarowanie istniejących przestrzeni publicznych. Najprostszym, a jednocześnie najskuteczniejszym sposobem ożywienia tych miejsc jest wzbogacenie ich o podstawowe elementy wyposażenia, takie jak miejsca do siedzenia, do zabawy czy uprawiania sportu. Wprowadzenie tych elementów – poprzez zwiększenie oferty i poszerzenie grona użytkowników – może również przyczyniać się do eliminacji zjawiska zawłaszczania przestrzeni. W wielu przypadkach należałoby stworzyć warunki do integracji mieszkańców, a więc tak zagospodarować miejsca wspólne, by przeniosła się tam część aktywności obecnie odbywających się na terenach prywatnych (podwórka, domy) lub półprywatnych (klatki schodowe, garaże).

Właściwe zagospodarowanie przestrzeni powinno się odbywać również poprzez odpowiednie kształtowanie krajobrazu. Ogromną rolę może pełnić tu zieleń, która wydziela i podkreśla najważniejsze miejsca, jednocześnie maskując elementy negatywne, trudne do usunięcia. Ciekawie skomponowana zieleń może również stanowić główny walor danej przestrzeni – zwłaszcza jeśli mówimy o terenach rekreacyjnych. Z pewnością każde miejsce wymaga indywidualnego podejścia do kształtowania krajobrazu, przeanalizowania możliwości i sposobów usunięcia elementów dysharmonijnych (reklamy, kontenery na śmieci, zbędna infrastruktura itp.), tudzież zadbania o spójny charakter całego wnętrza – odpowiadający jednocześnie charakterowi wsi.

W przypadku wszystkich analizowanych wsi istotne byłoby skupienie większej uwagi na kształtowaniu ulic nie tylko jako ciągów komunikacyjnych, ale również jako miejsc spacerowych, służących do spotkań, rozmów i wypoczynku mieszkańców. Wymaga to z jednej strony przeznaczenia odpowiednio dużej części ulicy na strefy piesze, a z drugiej – znacznego ograniczenia ruchu samochodowego i wyeliminowania miejsc parkingowych z centralnych obszarów przestrzeni publicznych. W szerszym kontekście dotyczy to również rozplanowania kształtu zagród, a zwłaszcza przedogródków i ogrodzeń, których charakter może decydować o jakości i natężeniu kontaktów między mieszkańcami.

Wielu zmian wymagają również przestrzenie rekreacyjne – stanowiące specyfikę omawianych wsi. Chodziłoby tu przede wszystkim o przywrócenie tych terenów mieszkańcom. W omawianych przypadkach powinno to polegać z jednej strony na zagospodarowaniu plaż położonych w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy wiejskiej, z drugiej zaś na silniejszym powiązaniu istniejących ośrodków wypoczynkowych z centralnymi przestrzeniami wiejskimi. Umożliwiłoby to mieszkańcom dostęp do plaż, a jednocześnie zachęciło turystów do korzystania z usług wiejskich. Właściwie zagospodarowane przestrzenie publiczne na wsi mogłyby przyciągać turystów i przyczyniać się do jeszcze większego ożywienia i wzrostu znaczenia tych miejsc.

PODSUMOWANIE

Z pewnością wiele z przedstawionych w pracy problemów wynika z braku świadomości mieszkańców i samorządów na temat roli przestrzeni publicznych w funkcjonowaniu wsi i ich znaczeniu dla jakości życia na wsi. Wiąże się to z pomijaniem tego zagadnienia przy opracowywaniu większości dokumentów planistycznych na terenach wiejskich. Tam, gdzie ta świadomość się pojawia, główną przeszkodą we właściwym zagospodarowaniu przestrzeni publicznych staje się brak funduszy i zaangażowania mieszkańców czy też ich zgody na podejmowanie jakichkolwiek działań na wspólnym terenie.

Istotną przeszkodą w prawidłowym kształtowaniu przestrzeni publicznych jest również brak wiedzy dotyczącej zasad i wytycznych dotyczących tworzenia przestrzeni o wysokiej jakości. Niniejsza praca jest próbą opracowania takich wytycznych dla trzech wybranych wsi. Określenie ogólnych zasad wymaga jednak przeprowadzenia analiz na znacznie większej próbie. Każda miejscowość wymaga ponadto indywidualnego podejścia i dopasowania ogólnych zasad do lokalnych uwarunkowań. Wiele z poruszonych w pracy problemów ma jednak ponadlokalny zasięg, a ich identyfikacja może być pomocna przy kształtowaniu przestrzeni wiejskiej również poza obszarem badań.

PIŚMIENNICTWO

- Bogdanowski J., 2000. Metoda jednostek i wnętrz (JARK-WAK) architektoniczno-krajobrazowych w studiach i projektowaniu. [W:] III Forum Architektury Krajobrazu – nowe idee i rozwój dziedziny architektury krajobrazu w Polsce. Red. P. Wolski. OOZK, Warszawa, 2–10.
- Lorens P., 2010. Definiowanie współczesnej przestrzeni publicznej. [W:] Problemy kształtowania przestrzeni publicznych. Red. P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczek. Wyd. Urbanista, Gdańsk, 6–20.
- Karta Przestrzeni Publicznej 2009. III Kongres Urbanistyki Polskiej, Poznań.
- Niedźwiecka-Filipiak I., 2005. Proponowana metoda sektorowej analizy wnętrz krajobrazowych jako integralna część opracowań dla programu Odnowa Wsi. Architektura Krajobrazu 3–4, 11–17.
- Sulima R., 2000. Antropologia codzienności. Wyd. UJ, Kraków.
- Wejchert K., 1974. Elementy kompozycji urbanistycznej. Arkady, Warszawa.
- Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. nr 80, poz. 717 ze zm.).

**PROBLEMS IN THE FUNCTIONING AND MANAGING RURAL PUBLIC AREAS,
BASED ON THE EXAMPLE OF SELECTED VILLAGES OF UŚCIMÓW COMMUNE
IN THE WEST POLESIE REGION**

Abstract. The issue of proper public area development, so often discussed in the urban context, is hardly ever studied in the rural areas. However, local communities, more and more often need well-designed common areas. Projects for these areas are also supported within the framework of EU funds. This paper outlines problems in rural public areas and presents the method of proper rural public space development. The subject is presented on the basis of the example of three villages in the commune of Uścimów, in the West Polesie region. The detailed analyses include the social functioning of the identified public areas, their state of development and landscape values. As a result of the analyses, the main directions of selected public area development were identified, which could form the basis of the future communal plan development.

Key words: rural area planning, public space, West Polesie region.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 10.09.2012